

ROBERT SZMYTKIE

W KWESTII METROPOLII I OBSZARÓW METROPOLITALNYCH

Wprowadzenie

W dobie globalizacji pojęcie „metropolia” stało się terminem niezwykle popularnym. Ta swoista moda sprawiła, że większość dużych miast w Polsce aspiruje do bycia metropolią, a w zasadzie do bycia nazywanym metropolią, niezależnie od tego, czy faktycznie pełni funkcje metropolitalne. Powszechność użycia terminów „metropolia” oraz „obszar metropolitalny”, niestety, nie idzie w parze ze zrozumieniem znaczenia oba terminy, stąd też bardzo często stosowane są one na wyrost lub w sposób niepoprawny.

Osobnym problemem jest także zamienne stosowanie terminów bliskoznacznych, które jednak niekoniecznie są synonimami. Jak stwierdził Dariusz Ilnicki, „wprowadza to «bałagan» pojęciowy, graniczący z eklektyzmem”¹. Na swoistą swobodę terminologiczną w odniesieniu do wielkomiejskich form osadniczych zwracają uwagę również inni autorzy².

¹ D. Ilnicki, *Miasta polskie jako potencjalne metropolie o znaczeniu kontynentalnym (próba identyfikacji)* (w:) *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, red. I. Jażdżewska, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź 2003, s. 62.

² Por. m.in. B. Jałowicki, *Metropolie*, Białystok 1999; M. Smętkowski, *Nowe relacje między metropolią i regionem w gospodarce informacyjnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2001, nr 4 (7), s. 83-101; Z. Rykiel, *Koncepcje i delimitacje wielkomiejskich form osadniczych w Polsce* (w:) *Współczesne formy osadnictwa miejskiego i ich przemiany*, red. I. Jażdżewska, XV Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź 2002, s. 12-17; W. Maik, *Pojęcie metropolii a problem badania funkcji metropolitalnych* (w:) *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, dz. cyt., s. 9-18; J.J. Parysek, *Metropolie: metropolitalne funkcje i struktury przestrzenne* (w:) *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*,

Znakomitym przykładem jest tu termin „duże miasto” (ang. *city* lub *large city*), który często zastępowany bywa terminem „aglomeracja” lub „metropolia”, mimo iż mają one inne znaczenie, np. „Miasta pierwszego poziomu hierarchicznego to siedem największych aglomeracji”³, „Unia Metropolii Polskich została pomyślana jako sieć głównych miast”⁴, „Miejsce aglomeracji wrocławskiej (...) oceniono znaczenie Wrocławia w regionie”⁵, „Metropolia to miasto, aglomeracja lub inny twór osadniczy – duży”⁶, „Duże miasta (metropolie)”⁷, „Wzmocnienie regionotwórczych funkcji aglomeracji poznańskiej jako ośrodka metropolitalnego o znaczeniu europejskim”⁸ czy „M. Bassand definiuje metropolię jako aglomerację miejską liczącą około miliona i więcej mieszkańców”⁹.

Podobnie rzecz się ma z terminami „obszar metropolitalny” i „aglomeracja”, które przez wielu autorów stosowane są jako synonimy, np. „termin «obszar metropolitalny» jest synonimem «aglomeracji»”¹⁰, „Metropolia Poznań jest stowarzyszeniem gmin i powiatów aglomeracji poznańskiej”¹¹, „Agglomeracja Górnośląska jako Obszar Metropolitalny”¹² czy „obszar metropolitalny jest to typ aglomeracji”¹³.

---

dz. cyt., s. 19-40; T. Czyż, *Koncepcja aglomeracji miejskiej i obszaru metropolitalnego w polskiej geografii miast (w:) Aglomeracje miejskie w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Problemy rozwoju przekształceń strukturalnych i funkcjonowania*, red. W. Maik, Bydgoszcz 2009, s. 15-30; T. Markowski, *Funkcje metropolitalne pięciu stolic województw wschodnich*, dostępny w: http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/poziom_regionalny/strategia_rozwoju_polski_wschodniej_do_2020/dokumenty/Documents/17doccd2c3f14ed3893369e56d59849cMarkowski.pdf.

³ D. Ilnicki, dz. cyt., s. 68.

⁴ Unia Metropolii Polskich, dostępny w: <http://www.metropolie.pl> (data dostępu: 15 marca 2013).

⁵ S. Korenik, *Miejsce aglomeracji wrocławskiej w przekształceniach systemu osadniczego regionu (w:) Kreatywne miasta i aglomeracje. Studia przypadków*, red. A. Klasik, Katowice 2009, s. 103.

⁶ A. Kowalewski, *Przez metropolie do dobrobytu?*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2005, nr 1 (19), s. 15.

⁷ T. Markowski, dz. cyt., s. 332.

⁸ *Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku*, Poznań 2005, s. 52.

⁹ B. Jałowiecki, *Współczesne przekształcenia struktury osadniczej i przestrzeni miejskiej (w:) Cywilizacja informacyjna a przekształcenia przestrzeni. Zmiany strukturalne metropolii polskich*, red. J. Kołodziejcki i T. Parteka, „Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN” 1999, 186, s. 37.

¹⁰ A. Gawryszewski, P. Korcelli, E. Nowosielska, *Funkcje metropolitalne Warszawy*, Warszawa 1998, 53.

¹¹ Zob. Stowarzyszenie Metropolia Poznań, dostępny w: <http://www.aglomeracja.poznan.pl> (data dostępu: 15 marca 2013).

¹² A. Klasik, F. Kuźnik, *Rola metropolii i obszarów metropolitalnych w przestrzennym zagospodarowaniu kraju na przykładzie Aglomeracji Górnośląskiej*, Katowice 2008, s. 2.

¹³ D. Szymańska, *Geografia osadnictwa*, Warszawa 2009, s. 291.

Dość problematyczna jest też liczba polskich metropolii i zakres przestrzenny otaczających je obszarów metropolitalnych, które zazwyczaj zależą od subiektywnych kryteriów przyjętych na potrzeby danego opracowania.

Niniejsze opracowanie ma na celu usystematyzowanie terminów stosowanych współcześnie w odniesieniu do metropolii i obszarów metropolitalnych oraz określenie rangi polskich miast w sieci miast globalnych.

Definicja metropolii i obszaru metropolitalnego

W literaturze przedmiotu termin „metropolia” zwykle utożsamiany jest z dużym miastem, które definiuje się jako miasto liczące powyżej 100 tys. mieszkańców¹⁴. Jednak jak zauważa Piotr Korcelli, mimo iż „obydwa pojęcia odnoszą się do wielkiego ośrodka miejskiego, akcentują jednak jego inne cechy”¹⁵. W przypadku dużego miasta jest to wielkość mierzona jego liczbą ludności, a w przypadku metropolii – zasięg oddziaływania miasta i funkcje wyższego rzędu pełnione na rzecz otaczających regionów i krajów.

Na podejście funkcjonalne (a nie wielkość ośrodka) w przypadku identyfikacji metropolii wskazuje definicja Tadeusza Markowskiego i Tadeusza Marszała, według których miasto, aby zaliczać się do metropolii, powinno spełniać kilka kryteriów:

- 1) być względnie duże (min. 0,5-1,0 mln mieszkańców);
- 2) posiadać znaczny potencjał ekonomiczny oraz silnie rozwinięty sektor usług wyższego rzędu;
- 3) charakteryzować się dużym potencjałem innowacyjnym (jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe);
- 4) pełnić funkcje o charakterze metropolitalnym, tj. funkcje centralne wysokiego rzędu hierarchicznego o zasięgu co najmniej krajowym;
- 5) odgrywać rolę węzła w systemie (sieci) powiązań komunikacyjnych, organizacyjnych i informacyjnych oraz charakteryzować się dużą dostępnością w różnych skalach przestrzennych, także w skali międzynarodowej;
- 6) stymulować rozwój sieciowego modelu gospodarki i zarządzania¹⁶.

Co prawda, w opinii autorów największe polskie miasta prawidłowo są nazywane metropoliami, ale termin ten powinien „odnosić się nie tyle do miast największych, ile raczej do ośrodków, które są najważniejsze po względem pełnionych funkcji”¹⁷. Oprócz tego „miasta polskie mają jedynie charakter metropolii krajowych (regionalnych), a nie globalnych”¹⁸.

¹⁴ Zob. też, *Urbanizacja na świecie*, Warszawa 2008, s. 97.

¹⁵ P. Korcelli, *Megamiasta*, Warszawa 2008, s. 3.

¹⁶ T. Markowski, T. Marszał, *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*, Warszawa 2006, s. 12.

¹⁷ Tamże, s. 11-12.

¹⁸ Tamże.

Funkcjonalny wymiar metropolii jeszcze bardziej podkreśla Bohdan Jałowiecki. Według niego, aby miasto można było nazwać metropolią, powinno:

- a) przyjmować pochodzące z zagranicy czynniki produkcji, inwestycje, siłę roboczą oraz towary i usługi;
- b) gościć zagraniczne firmy, siedziby i filie międzynarodowych przedsiębiorstw, banków, instytucje pozarządowe, naukowe i oświatowe (szkoły), uniwersytety o znacznym udziale studentów cudzoziemców oraz placówki dyplomatyczne;
- c) eksportować czynniki produkcji: przedsiębiorstwa, banki i inne instytucje społeczno-gospodarcze, kulturalne i naukowe;
- d) być bezpośrednio połączone siecią transportu i komunikacji z zagranicą, systemem autostrad, szybkiej kolei, lotniska międzynarodowego;
- e) mieć rozbudowaną „infostrukturę” i cechować się intensywną komunikacją z zagranicą przez ruch pocztowy, telekomunikacyjny i turystyczny;
- f) mieć rozwinięty sektor usług nastawiony na zagranicznych klientów: centra kongresowe i wystawiennicze, luksusowe hotele, szkoły międzynarodowe, wysokiej jakości pomieszczenia biurowe, międzynarodowe kancelarie prawnicze, międzynarodowe instytucje naukowe;
- g) posiadać na swoim obszarze środki masowego przekazu o zasięgu międzynarodowym (gazety, magazyny, radio, telewizja);
- h) organizować regularnie różnego typu międzynarodowe spotkania: kongresy, wystawy, festiwale, imprezy sportowe i artystyczne z udziałem zagranicznych zespołów teatralnych;
- i) posiadać instytucje krajowe i regionalne zajmujące się relacjami zagranicznymi i mające międzynarodową markę, np. stowarzyszenia i kluby sportowe;
- j) prowadzić paradyplomację przez miejskie instytucje publiczne lub prywatne, za pośrednictwem własnych przedstawicielstw w innych miastach za granicą (służy temu także członkostwo w organizacjach międzynarodowych, takich jak stowarzyszenia miast bliźniaczych, metropolii)¹⁹.

Za dwie główne determinanty rozwoju metropolii należy uznać proces umiędzynarodowienia (internacjonalizacji) i proces globalizacji²⁰.

W literaturze powszechnie występują autorskie propozycje definicji metropolii, których różnorodność utrudnia analizę zjawiska metropolizacji oraz identyfikację samych metropolii. Podobny problem dotyczy obszaru metropolitalnego. Jego definicja z art. 2 Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym („obszar wielkiego miasta oraz powiązanego z nim funkcjonalnie bezpośredniego otoczenia, ustalony w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju”)²¹ niewiele różni się od słownikowej definicji aglomeracji miejskiej („zespół położonych blisko siebie jednostek osadniczych powiązanych funkcjonalnie”).

¹⁹ B. Jałowiecki, *Współczesne przekształcenia struktury osadniczej i przestrzeni miejskiej*, dz. cyt., s. 35.

²⁰ Zob. W. Maik, dz. cyt., s. 12.

²¹ Ustawa z dnia z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003 r., Nr 80, poz. 717).

Wydaje się jednak, że do zdefiniowania obszaru metropolitalnego nie można stosować kryteriów urbanizacyjnych. O ile aglomerację miejską definiuje się w nawiązaniu do kryterium przestrzennego, o tyle podstawową cechą obszaru metropolitalnego stanowi integracja funkcjonalna – rozwój nie tylko funkcji wewnętrznych, lecz również zewnętrznych funkcji metropolitalnych, które są zlokalizowane w różnych częściach tego obszaru. Obszar metropolitalny jest więc jednostką funkcjonalną tworzoną przez duży, złożony i spójny funkcjonalnie zespół miejski (osadniczy), którego istotną cechą stanowi występowanie funkcji metropolitalnych, a także powiązań funkcjonalnych.

Znacznie lepiej specyfikę obszaru metropolitalnego oddaje zatem definicja T. Markowskiego i T. Marszała, według których:

obszar metropolitalny to wielkomijski układ osadniczy:

- 1) obejmujący strefę o znacznym bezpośrednim zasięgu codziennego oddziaływania (miejsca pracy i zamieszkania) oraz tereny potencjalnych możliwości rozwojowych;
- 2) gdzie zachodzą procesy metropolizacji i występuje wystarczające nagromadzenie działalności uzupełniających (substytucyjnych) metropolitalne funkcje ośrodka centralnego (lokalizacja funkcji metropolitalnych);
- 3) o dużej skali wewnętrznej integracji funkcjonalnej (silnych powiązaniach funkcjonalnych); z dobrze rozwiniętą siecią transportową²².

Według T. Markowskiego i T. Marszała do podstawowych kryteriów delimitacji obszaru metropolitalnego należy zaliczyć:

- 1) kryteria funkcjonalne (najważniejsze z punktu widzenia delimitacji obszaru metropolitalnego) – związki funkcjonalne ośrodka metropolitalnego z otoczeniem, wspólnie pełnione funkcje, powiązania gospodarcze i społeczne poszczególnych jednostek wchodzących w skład zespołu metropolitalnego, zakres, rodzaj i zasięg funkcji egzogenicznych;
- 2) kryteria demograficzne – liczba mieszkańców, gęstość zaludnienia, wielkość i dynamika migracji z ośrodka centralnego na tereny obszaru metropolitalnego;
- 3) kryteria ekonomiczne – liczba i charakter działalności podmiotów gospodarczych, wysoki poziom i duża dynamika rozwoju gospodarczego;
- 4) kryteria urbanistyczne – charakter użytkowania ziemi, rodzaj, stan, jakość, fizjonomia i standard zabudowy;
- 5) kryteria techniczne – stopień rozwoju i nowoczesność rozwiązań infrastruktury technicznej;
- 6) kryteria społeczne – wykształcenie, poziom warunków życia, struktura zawodowa ludności;
- 7) kryteria wyznaczające obszar bezpośredniego ciężenia do metropolii, tzw. dzienny system miejski (ang. *daily urban system*), np. dojazdy do pracy i szkół;
- 8) kryterium zarządzania, czyli wola polityczna potencjalnych podmiotów polityki metropolitalnej do jej koordynowania w obszarach uznanych wspólnie jako strategiczne dla danego obszaru;
- 9) kryterium spójności przestrzennej (w tym także spójność systemów ekologicznych), zapobiegającej powstawaniu «wysp» i izolowanych obszarów²³.

²² T. Markowski, T. Marszał, dz. cyt., Warszawa 2006, s. 15.

²³ Tamże, s. 15-16.

Przytoczone definicje warto przeciwstawić definicjom Unii Metropolii Polskich (UMP), organizacji powołanej w 1990 roku, która zrzesza obecnie 12 miast lub zespołów miejskich (Warszawa, Kraków, Łódź, Wrocław, Poznań, Trójmiasto, aglomeracja katowicka, Szczecin, aglomeracja bydgosko-toruńska, Lublin, Białystok i Rzeszów). UMP definiuje metropolię jako „kompleks osiedleńczy miasta (lub miast) wiedzy, w którym żyje ponad 500 tys. mieszkańców, a uczy się ponad 50 tys. studentów, stanowiący europejski (ponadnarodowy) węzeł transportowy”. Definicja ta różni się od przyjętych definicji w dwóch aspektach: obniża kryterium wielkościowe stawiane miastom aspirującym do miana metropolii (nie miasto, ale cały obszar metropolitalny powinien liczyć ponad 0,5 mln mieszkańców), natomiast funkcje metropolitalne ogranicza jedynie do dwóch zagadnień (metropolia jako ośrodek akademicki i węzeł transportowy). Obszar metropolitalny delimitowany jest przez UMP na podstawie jednostki NTS-3 (subregiony) lub jako złożenie kilku takich jednostek²⁴ bez uwzględnienia jakichkolwiek powiązań funkcjonalnych, które w myśl większości definicji powinny zachodzić w obrębie obszaru metropolitalnego.

Miasta polskie jako metropolie

Analizując niezwykle bogatą literaturę dotyczącą zagadnienia metropolii (zarówno krajową, jak i zagraniczną), nie sposób oprzeć się wrażeniu, że najwięcej kontrowersji wzbudza sama identyfikacja ośrodków (miast) pełniących funkcje metropolitalne, co wynika głównie z braku doprecyzowania lub różnorodności kryteriów stawianych metropoliom. Różne są też terminy stosowane do określenia metropolii i hierarchia ośrodków metropolitalnych.

Według T. Markowskiego i T. Marszała ośrodki metropolitalne w Polsce można podzielić na trzy grupy o różnym stopniu wykształcenia funkcji metropolitalnych:

- a) metropolie ponadregionalne
  - Warszawa;
- b) metropolie regionalne (krajowe)
  - Kraków i Trójmiasto,
  - Wrocław i Poznań,
  - Łódź,
  - konurbacja katowicka;
- c) potencjalne metropolie
  - Szczecin i Lublin,
  - Białystok, Rzeszów i aglomeracja bydgosko-toruńska²⁵.

W ramach programu ESPON (ang. European Spatial Planning Observation Network) na terenie Europy zidentyfikowano obszary funkcjonalne FUA

²⁴ Zob. Unia Metropolii Polskich, dostępny w: <http://www.metropolie.pl> (data dostępu: 15 marca 2013).

²⁵ T. Markowski, T. Marszał, dz. cyt., s. 13-14.

(ang. Functional Urban Areas), wśród których wyróżniono Europejskie Metropolitalne Obszary Wzrostu MEGA (ang. Metropolitan European Growth Areas). Ośrodki typu MEGA podzielono na cztery grupy odpowiadające poszczególnym kategoriom metropolii. Polskie metropolie zostały zaliczone do dwóch najniższych grup hierarchicznych: Warszawę potraktowano jako potencjalną metropolię europejską (III rzędu), z kolei Kraków, konurbację górnośląską, Trójmiasto, Poznań, Wrocław, Łódź i Szczecin – jako słabo wykształcone metropolie europejskie (IV rzędu)²⁶.

Według Globalization and World Cities (GaWC) funkcję miasta światowego pełni wśród miast polskich jedynie Warszawa, która w 2010 roku zaliczona została do miast typu *alpha-* (czyli bardzo znaczących miast światowych), z kolei Wrocław, Kraków i Poznań, jako tradycyjne ośrodki regionalne, zaliczono do grona miast typu *high sufficiency* (czyli potencjalnych miast światowych)²⁷.

Maciej Smętkowski, Bohdan Jałowiecki i Grzegorz Gorzelak, nawiązując do wybranych aspektów metropolitalności²⁸, dzielą duże miasta na:

- a) ośrodki metropolitalne (Warszawa, Katowice, Kraków, Poznań, Trójmiasto, Wrocław i Łódź);
- b) ośrodki regionalne – klasa A (Lublin, Szczecin i Toruń);
- c) ośrodki regionalne – klasa B (Białystok, Bielsko-Biała, Bydgoszcz, Częstochowa, Kielce, Olsztyn i Rzeszów)²⁹.

Według Jerzego Paryska w Polsce znajduje się jedna metropolia subkontynentalna (Warszawa) oraz pięć metropolii w wymiarze krajowym (Poznań, Wrocław i Kraków oraz Trójmiasto i Łódź), które do 2025 roku powinny się stać metropoliami subkontynentalnymi³⁰. W gronie potencjalnych metropolii autor ten widzi ponadto Szczecin, Katowice (wraz z innymi miastami GOP) i Lublin, które przy sprzyjających warunkach zewnętrznych również mają szansę stać się metropoliami subkontynentalnymi do 2025 roku.

D. Ilnicki, analizując funkcje metropolitalne pełnione przez polskie miasta, stwierdził, że na terenie Polski znajduje się jedna metropolia kontynentalna oraz sześć ośrodków (Poznań, Wrocław, Gdańsk, Kraków oraz Łódź i Katowice), które można zaliczyć do grona potencjalnych metropolii kontynentalnych³¹.

²⁶ Zob. ESPON, dostępny w: <http://www.espon.eu> (data dostępu: 15 marca 2013).

²⁷ Zob. GaWC, dostępny w: <http://www.lboro.ac.uk/gawc> (data dostępu: 15 marca 2013).

²⁸ Wykorzystano tu pięć wskaźników: a) przychody firm z listy 500 tygodnika „Polityka” w 2007 r. w aspekcie funkcji kontrolnych i zarządczych, b) liczbę studentów w roku akademickim 2006/2007 w aspekcie potencjału akademickiego, c) liczbę miejsc w kinach w 2006 roku w aspekcie potencjału kulturalnego, d) liczbę osób korzystających z noclegów w 2006 roku w aspekcie atrakcyjności zewnętrznej, e) liczbę pasażerów w porcie lotniczym w 2006 roku w aspekcie dostępności transportowej.

²⁹ M. Smętkowski, B. Jałowiecki, G. Gorzelak, *Obszary metropolitalne w Polsce – diagnoza i rekomendacje*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2009, nr 1 (35), s. 59-60.

³⁰ J. J. Parysek, *Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne*, Poznań 2005.

³¹ D. Ilnicki, dz. cyt., s. 61-72.

Jeszcze bardziej krytycznie do zagadnienia ośrodków metropolitalnych w Polsce podchodzi B. Jałowiecki, który dostrzega problem niepełnego wykształcenia funkcji metropolitalnych w przypadku polskich miast³². Wśród miast o największym potencjale metropolitalnym wymienia on:

- a) Warszawę,
- b) Poznań i Kraków,
- c) Wrocław, Łódź i Trójmiasto.

Dariusz Sokołowski z kolei unika terminów „metropolia” i „funkcje metropolitalne”, zastępując je terminem „miasta o funkcjach wielkomiejskich”, którym definiuje ośrodki wyróżniające się wielkością zatrudnienia egzogenicznego w specyficznych typach działalności usługowych³³. Do tej grupy miast zalicza:

- a) Warszawę,
- b) Wrocław i Kraków,
- c) Poznań, Łódź i Katowice,
- d) Gdańsk, Szczecin i Lublin.

Przedstawione zestawienie można byłoby oczywiście rozbudować o kolejne, jakże liczne prace poruszające zagadnienie metropolii, nie spowodowałyby to jednak uporządkowania chaosu terminologicznego i typologicznego. Podejmując próbę syntezy, posłużono się 30 publikacjami poruszającymi zagadnienie ośrodków metropolitalnych w Polsce i ich klasyfikacji. Różnym terminom nadano rangi punktowe, które odpowiadają poszczególnym poziomom hierarchicznym miast, nawiązującym do pełnionych przez nie funkcji egzogenicznych. Na tej podstawie wyróżniono:

- a) metropolie światowe (10 punktów),
- b) metropolie kontynentalne (7 punktów),
- c) metropolie subkontynentalne (5 punktów),
- d) metropolie krajowe (3 punkty),
- e) centra ponadregionalne (2 punkty),
- f) centra regionalne (1 punkt),
- g) pozostałe duże miasta (0 punktów).

Dokonano też klasyfikacji ośrodków metropolitalnych uwzględnianych przez Unię Metropolii Polskich (zob. tabela 1), z których jedynie siedem ośrodków można bez wątplenia zaliczyć do grona miast pełniących funkcje ponadregionalne (w skali makroregionu lub całego kraju). Wśród nich wyróżnia się Warszawa, której zasięg oddziaływania przekracza granice państwa. Tylko czy miasto, którego zasięg oddziaływania obejmuje jedynie część kraju, to już metropolia? Patrząc na cechy metropolii przedstawione przez B. Jałowieckiego³⁴, można stwierdzić, że to zdecydowanie zbyt mało, by zasłużyć na miano metropolii.

³² B. Jałowiecki, *Spoleczna przestrzeń metropolii*, Warszawa 2000.

³³ D. Sokołowski, *Funkcje centralne i hierarchia funkcjonalna miast w Polsce*, Toruń 2006, s. 215-220.

³⁴ B. Jałowiecki, *Współczesne przekształcenia struktury osadniczej i przestrzeni miejskiej*, dz. cyt., s. 35.

Ośrodek	Średnia rang
Warszawa	4,7
Kraków	2,9
Wrocław	2,8
Poznań	2,7
Trójmiasto	2,5
Konurbacja katowicka	2,3
Łódź	2,2
Szczecin	1,7
Lublin	1,3
Bydgoszcz+Toruń	1,2
Białystok	0,9
Rzeszów	0,9

Tabela 1: Ranga ośrodków metropolitalnych w Polsce.

Źródło: opracowanie własne.

Obszary metropolitalne w Polsce

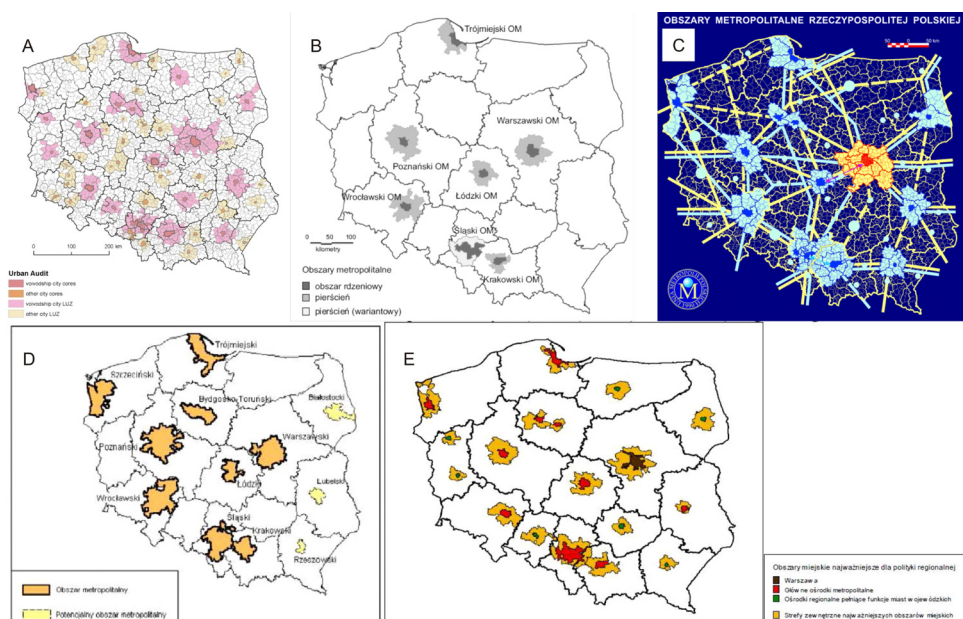
Liczba i ranga polskich metropolii nie jest jedynym problemem związanym z zagadnieniem metropolizacji. Równie kłopotliwe wydaje się także wyznaczanie zasięgów obszarów metropolitalnych, stanowiących zaplecze dla ośrodków metropolitalnych. Problem ten wynika przede wszystkim ze stosowania różnych kryteriów delimitacji obszaru metropolitalnego, przez co obszary metropolitalne wyznaczane wokół poszczególnych ośrodków mają różne zasięgi przestrzenne w różnych opracowaniach, zależnie od przyjętych założeń (zob. ilustracja 1)³⁵. Ponadto w niektórych opracowaniach stosowane jest tylko jedno z przyjętych w literaturze przedmiotu kryteriów, jak np. dojazdy do pracy (zastosowane przez Eurostat³⁶ i GUS³⁷ do wyznaczenia zasięgu miejskich obszarów funkcjonalnych, czyli tzw. LUZ [ang. Larger Urban Zones]) czy sąsiedztwo z ośrodkiem metropolitalnym (przyjęte przez Unię Metropolii Polskich, która obszar metropolitalny rozumie jako subregion

³⁵ Por. m.in. M. Smętkowski, B. Jałowiecki, G. Gorzelak, *Obszary metropolitalne w Polsce – diagnoza i rekomendacje*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2009, nr 1 (35); Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Poznaniu, *Miasta w liczbach 2010*, Warszawa 2012; Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju*, Warszawa 2003; Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030 (projekt)*, Warszawa 2009; Unia Metropolii Polskich, dostępny w: <http://www.metropolie.pl> (data dostępu: 15 marca 2013).

³⁶ Zob. Eurostat, dostępny w: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home> (data dostępu: 15 marca 2013).

³⁷ Zob. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Poznaniu, dz. cyt., Warszawa 2012.

lub subregiony sąsiadujące z metropolią³⁸). Analizując opracowania różnych autorów, można stwierdzić, że zwykle za najważniejsze kryterium wyznaczania obszaru metropolitalnego uznaje się sąsiedztwo i kryterium spójności przestrzennej, a nie kryterium funkcjonalne, stanowiące o istocie takiego obszaru. Stąd też mocno wątpliwe jest, czy przyjmowane w literaturze zasięgi przestrzenne obszarów metropolitalnych odpowiadają w rzeczywistości obszarom faktycznego zaplecza poszczególnych ośrodków metropolitalnych, zwłaszcza w aspekcie funkcjonalnym.

Ilustracja 1: Obszary metropolitalne w Polsce według różnych opracowań.

Źródło: A – miejskie obszary funkcjonalne według GUS i Eurostat, www.stat.gov.pl; B – według M. Smętkowskiego, B. Jałowickiego i G. Gorzelaka (2009); C – według Unii Metropolii Polskich, www.metropolie.pl; D – według *Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju* (2003); E – według *Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030* (2009).

Dodatkowy chaos powodują coraz liczniejsze stowarzyszenia lokalne zawiązywane w celu usprawnienia funkcjonowania poszczególnych obszarów funkcjonalnych, nazywane zwykle „aglomeracjami”, „obszarami metropolitalnymi” lub po prostu „metropoliami”, np. Agencja Rozwoju Aglomeracji Wrocławskiej³⁹ czy Stowarzyszenie Metropolia Poznań⁴⁰. Przynależność

³⁸ Zob. Unia Metropolii Polskich, dostępny w: <http://www.metropolie.pl> (data dostępu: 15 marca 2013).

³⁹ Zob. Agencja Rozwoju Aglomeracji Wrocławskiej, dostępny w: <http://www.araw.pl> (data dostępu: 15 marca 2013).

⁴⁰ Zob. Stowarzyszenie Metropolia Poznań, dostępny w: <http://www.aglomeracja.poznan.pl> (data dostępu: 15 marca 2013).

do tego typu stowarzyszeń jest dobrowolna i zwykle nie ma nic wspólnego z faktycznym obszarem funkcjonalnym odgrywającym rolę zaplecza dużego ośrodka miejskiego.

Podsumowanie

Dyskusja na temat metropolii, obszarów i funkcji metropolitalnych, która toczy się w literaturze i na licznych konferencjach naukowych poświęconych procesom metropolizacji, pokazuje, że zagadnienie to jest jednym z najważniejszych współczesnych problemów geografii miast i innych dziedzin nauki zajmujących się miastami. Można jednak zadać sobie pytanie, czy rzeczywiście potrzebne są nam metropolie i skąd wzięła się ta swoista moda na nie. W dobie postępującej, wręcz galopującej globalizacji dyskusja na temat aglomeracji miejskich zdała się archaiczna, a przecież miejskie obszary funkcjonalne nadal istnieją. Już nie wystarczy być dużym miastem, które jest centrum jakiegoś zespołu miejskiego. Teraz potrzeba, wręcz dobrze widziane jest, by duże miasto określane było mianem metropolii, miasta o znaczeniu międzynarodowym, miasta rozpoznawalnego na świecie.

Tylko czy wszystkie polskie „metropolie” zasługują na miano metropolii? Coraz częściej o byciu metropolią decydują nie funkcje metropolitalne pełnione przez poszczególne ośrodki, lecz ambicje lokalnych władz, które nader często manipulują kryteriami stawianymi metropoliom i obszarom metropolitalnym. Stąd też T. Markowski i T. Marszał zwracają uwagę na niebezpieczeństwo postępującej deprecjacji koncepcji metropolizacji, co może wynikać z faktu, że do grona metropolii zalicza się ośrodki, z punktu widzenia rozwoju funkcjonalnego, zbyt słabe⁴¹. Powoduje to zamieszanie pojęciowe i praktyczne zatarcie różnicy między większym lub średnim miastem a metropolią. Można by się pokusić o nieformalną klasyfikację polskich metropolii, dzieląc je na metropolie, które same o sobie mówią, że są metropoliami, i metropolie, o których inni mówią, że są metropoliami. O ile do pierwszej grupy można zaklasyfikować wiele polskich „metropolii”, o tyle w przypadku drugiej grupy żadnych wątpliwości nie budzi tylko jedna z nich – Warszawa.

Ponadto w dobie *urban sprawl*, czyli gwałtownego rozwoju przedmieść silnie związanych z miastem, trudno jest mówić o mieście zamkniętym w swoich granicach administracyjnych, zwłaszcza w kontekście zarządzania. Można zatem stwierdzić, że bardziej od dyskusji na temat metropolii potrzebna jest dyskusja na temat funkcjonalnych obszarów miejskich i wypracowania skutecznych sposobów zarządzania nimi⁴². Tylko czy można (i trzeba) je nazywać obszarami metropolitalnymi?

⁴¹ T. Markowski, T. Marszał, dz. cyt., s. 14.

⁴² Zob. P. Korcelli, *Obszary metropolitalne a funkcjonalne obszary miejskie* (w:) *Miasto. Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin Profesora Stanisława Liszewskiego*, red. S. Kaczmarek, Łódź 2011, s. 43-50.

Bibliografia

- Agencja Rozwoju Aglomeracji Wrocławskiej, dostępny w: <http://www.araw.pl>.
- Czyż T., *Koncepcja aglomeracji miejskiej i obszaru metropolitalnego w polskiej geografii miast* (w:) *Agglomeracje miejskie w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Problemy rozwoju, przekształceń strukturalnych i funkcjonowania*, red. W. Maik, Bydgoszcz 2009, s. 15-30.
- ESPON (European Spatial Planning Observation Network), dostępny w: <http://www.espon.eu>.
- Eurostat, dostępny w: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>.
- GaWC (Globalization and World Cities Research Network), dostępny w: <http://www.lboro.ac.uk/gawc>.
- Gawryszewski A., Korcelli P., Nowosielska E., *Funkcje metropolitalne Warszawy*, Warszawa 1998.
- Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Poznaniu, *Miasta w liczbach 2010*, Warszawa 2012.
- Ilnicki D., *Miasta polskie jako potencjalne metropolie o znaczeniu kontynentalnym (próba identyfikacji)* (w:) *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, red. I. Jażdżewska, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź 2003, s. 61-72.
- Jałowicki B., *Metropolie*, Białystok 1999.
- Jałowicki B., *Spoleczna przestrzeń metropolii*, Warszawa 2000.
- Jałowicki B., *Współczesne przekształcenia struktury osadniczej i przestrzeni miejskiej* (w:) *Cywilizacja informacyjna a przekształcenia przestrzeni. Zmiany strukturalne metropolii polskich*, red. J. Kołodziejcki, T. Parteka, „Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN” 1999, 186, s. 27-76.
- Klasik A., Kuźnik F., *Rola metropolii i obszarów metropolitalnych w przestrzennym zagospodarowaniu kraju na przykładzie Aglomeracji Górnośląskiej*, Katowice 2008.
- Korcelli P., *Megamiasta*, Warszawa 2008.
- Korcelli P., *Obszary metropolitalne a funkcjonalne obszary miejskie* (w:) *Miasto. Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin Profesora Stanisława Liszewskiego*, red. S. Kaczmarek, Łódź 2011, s. 43-50.
- Korenik S., *Miejsce aglomeracji wrocławskiej w przekształceniach systemu osadniczego regionu* (w:) *Kreatywne miasta i aglomeracje. Studia przypadków*, red. A. Klasik, Katowice 2009, 103-115.
- Kowalewski A., *Przez metropolie do dobrobytu?*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2005, nr 1 (19), s. 15-35.
- Maik W., *Pojęcie metropolii a problem badania funkcji metropolitalnych* (w:) *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, red. I. Jażdżewska, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź 2003, s. 9-18.
- Markowski T., *Funkcje metropolitalne pięciu stolic województw wschodnich*, dostępny w: http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/poziom_regionalny/strategia_rozwoju_polski_wschodniej_do_2020/dokumenty/Documents/17d0ccd2c3f14ed3893369e56d59849c-Markowski.pdf.
- Markowski T., Marszał T., *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*, Warszawa 2006.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju*, Warszawa 2003.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030 (projekt)*, Warszawa 2009.
- Parysek J.J., *Metropolie: metropolitalne funkcje i struktury przestrzenne* (w:) *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, red. I. Jażdżewska XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź 2003, s. 19-40.
- Parysek J.J., *Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne*, Poznań 2005.
- Rykiel Z., *Koncepcje i delimitacje wielkomiejskich form osadniczych w Polsce* (w:) *Współczesne formy osadnictwa miejskiego i ich przemiany*, red. I. Jażdżewska, XV Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź 2002, s. 9-19.

Smętkowski M., *Nowe relacje między metropolią i regionem w gospodarce informacyjnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2001, nr 4 (7), s. 83-101.

Smętkowski M., Jałowicki B., Gorzelak G., *Obszary metropolitalne w Polsce – diagnoza i rekomendacje*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2009, nr 1 (35).

Sokołowski D., *Funkcje centralne i hierarchia funkcjonalna miast w Polsce*, Toruń 2006.

Stowarzyszenie Metropolia Poznań, dostępny w: <http://www.aglomeracja.poznan.pl>.

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku, Poznań 2005.

Szymańska D., *Geografia osadnictwa*, Warszawa 2009.

Szymańska D., *Urbanizacja na świecie*, Warszawa 2008.

Unia Metropolii Polskich, dostępny w: <http://www.metropolie.pl>.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717).

Wykaz ilustracji

Ilustracja 1: Obszary metropolitalne w Polsce według różnych opracowań. Źródło: A – miejskie obszary funkcjonalne według GUS i Eurostat, www.stat.gov.pl; B – według M. Smętkowskiego, B. Jałowickiego i G. Gorzelaka (2009); C – według Unii Metropolii Polskich, www.metropolie.pl; D – według *Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju* (2003); E – według *Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030* (2009) / 44

THE ISSUE OF THE METROPOLIS AND THE METROPOLITAN AREAS

The aim of this paper is to determine the rank of large Polish cities in the network of global cities, and to systematize the criteria used to define metropolises and metropolitan areas. In the time of globalization the term „metropolis” became unusually popular. This specific trend resulted in a large number of Polish cities aspiring to become or to be called “metropolis”, irrespective of their performed functions. There is no consensus about the use or understanding of terms „metropolis” and „metropolitan area”. For this reason those terms are often applied exaggeratedly or incorrectly. The article discusses the application of those terms and their synonyms with regards to the problem of Polish cities.